राज्याचे सर्वसमावेशक ज्येष्ठ नागरिक धोरण-२०१३ अंमलबजावणी करणेबाबत.

महाराष्ट्र शासन
गृहनिर्माण विभाग,
शासन परिपत्रक क्रमांक याचिका-२०२५ /प्र.क्र.२८/झोपसु-१/शिकाना
मादाम कामा मार्ग, हुतात्मा राजगुरु चौक,
मंत्रालय, मुंबई ४०० ०३२
दिनांक: १५ डिसेंबर, २०२५

वाचा:- १. मा. उच्च न्यायालय, मुंबई (मूळ शाखा) यांचे रिट याचिका (स्टॅम्प) नं. २५८६/२०२४ मधील दि.०७.०३.२०२४ रोजीचे आदेश.
२. मा. उच्च न्यायालय, मुंबई (मूळ शाखा) यांचे रिट याचिका (स्टॅम्प) नं. ३७९०३/२०२५ मधील दि.०८.१२.२०२५ रोजीचे आदेश.

शासन परिपत्रक :-

भारताच्या संविधानातील राज्य धोरणाची निदेशक तत्वावरील अनुच्छेद ३९ क व ४१ मध्ये ज्येष्ठ नागरिक सुस्थितीत असावा अशी तरतूद आहे. ज्येष्ठ नागरिकांचे समाजातील स्थान विचारात घेता त्यांना वृध्दापकाळ चांगल्या तऱ्हेने घालविता यावा, समाजामध्ये त्यांचे जीवन सुसह्य व्हावे, शारिरीक / मानसिक आरोग्य सुस्थितीत रहावे, वृध्दापकाळामध्ये त्यांच्या आर्थिक क्षमता, कामाचा हक्क, शिक्षणाचा हक्क आणि सार्वजनिक मदत मिळविण्यासाठी राज्य शासनाने दि. १४.०६.२००४ रोजी राज्याचे ज्येष्ठ नागरिक धोरण, २००४ (भाग-१) जाहिर केले आहे. त्यानंतर राज्याचे सर्वसमावेशक धोरणास मा. मंत्रीमंडळाने दि. ३०.०९.२०१३ रोजी मान्यता दिलेली आहे. आता, मा.उच्च न्यायालय, मुंबई यांच्या वाचा क्र. १ येथील आदेशानुसार, जेष्ठ नागरिकांचे समाजातील स्थान विचारात घेता त्यांना वृध्दपकाळ चांगल्या तऱ्हेने घालविता यावा, याद्दष्टीने राज्यातील गृहनिर्माण पुनर्विकास प्रकल्पास विलंब होऊन ज्येष्ठ नागरिकांना त्रास होता कामा नये यासाठी जेष्ठ नागरिकांना निवाऱ्याच्या द्दष्टीने धोरणाची निर्मिती करण्यात यावी. असे आदेशित केले आहे. तसेच वाचा क्र. २ येथील आदेशानुसार अपर मुख्य सचिव गृहनिर्माण विभाग यांनी महाराष्ट्र राज्यातील सक्षम प्राधिकरणांना दि.०४.०३.२०२४ च्या शासन निर्णयाची काटेकोर अंमलबजावणी करण्यासाठी आवश्यक त्या सूचना द्याव्यात. तसेच, पुनर्विकास प्रकल्प पूर्ण होण्यास विलंब झाल्यामुळे ज्येष्ठ नागरिकांकडून प्राप्त होणाऱ्या तक्रारींच्या निवारणासाठी विशेष कक्ष स्थापन करावा, असे आदेशित केले आहे. त्यानुसार गृहनिर्माण विभागाच्या अधिनस्त असलेल्या झोपडपट्टी पुनर्विकास प्राधिकरणाने राज्य शासनाच्या सर्वसमावेशक ज्येष्ठ नागरिकांच्या धोरणाची अंमजबजावणी करण्याबाबत पुढीलप्रमाणे कार्यवाही करावी:-

(१) भारतीय राज्यघटनेच्या अनुच्छेद २२६ नुसार जेष्ठ नागरिकांना वृध्दापकाळात निवारा मिळणेबाबत हमी दिली असून त्यांचे मूलभूत अधिकार काढून घेतले जाऊ शकत नाहीत. त्यामुळे त्यांच्या अधिकारांचे संरक्षण करण्याच्या द्दष्टीने योग्य ती कार्यवाही करावी.

(२) झोपडपट्टी पुनर्वसन प्राधिकरणाने पुनर्विकासाचे प्रकल्प विहित कालावधीतच पूर्ण करण्याबाबत योग्य ती दक्षता घ्यावी, जेणेकरुन ज्येष्ठ नागरिक घरापासून वंचित राहणार नाही.

(३) ज्येष्ठ नागरिकांसंदर्भातील प्रकल्पावर नियमित नियंत्रण ठेवण्याकरिता झोपडपट्टी पुनर्वसन प्राधिकरण स्तरावर संबंधित उप मुख्य अभियंता, कार्यकारी अभियंता तसेच, संबंधित प्रकल्पाचे विकासक आणि संबंधित प्रकल्पातील जेष्ठ नागरिकांचे ०२ (दोन) प्रतिनिधी अशी प्रकल्प अंमलबजावणी व नियंत्रण समिती स्थापन करावी. तसेच, या समितीची बैठक दर महिन्याच्या पहिल्या मंगळवारी घ्यावी. या समितीच्या बैठकीचे इतिवृत्त मुख्य कार्यकारी अधिकाऱ्यास नियमित सादर करण्यात यावे. झोपडपट्टी पुनर्वसन प्राधिकरणाच्या मुख्य कार्यकारी अधिकाऱ्याने वृध्द नागरिकांच्या इमारतींचा पुनर्विकासासंदर्भात समितीची त्रैमासिक बैठक घ्यावी.

(४) विकासक प्रकल्पाच्या अंमलबजावणीत अथवा गुणवत्तेत कसूर करत असल्याचे निदर्शनास आल्यास, झोपडपट्टी पुनर्वसन प्राधिकरणाने संबंधित विकासकास प्रति महिना एक याप्रमाणे तीन "कारणे दाखवा" नोटिसा द्याव्यात व तद्नंतरही विकासकाने प्रकल्प अंमलबजावणीत सुधारणा न केल्यास अंमलबजावणी समिती अथवा संबंधित इमारतीतील बहुसंख्य वृध्द रहिवाशांनी लेखी विनंती केल्यास महाराष्ट्र झोपडपट्टी (सु.नि. व पु.) अधिनियम, १९७१ मधील प्रचलित तरतूदीनुसार विकासकाची नियुक्ती रद्द करण्याबाबत मुख्य कार्यकारी अधिकारी, झोपडपट्टी पुनर्वसन प्राधिकरण यांनी उचित निर्णय घ्यावा.

(५) झोपडपट्टी पुनर्वसन प्राधिकरणामार्फत करण्यात येणाऱ्या इमारतींच्या पुनर्वसन/ पुनर्विकासासंदर्भात प्रकल्पामध्ये ज्येष्ठ नागरिकांकडून प्राप्त होणाऱ्या तक्रारींचे निवारण करण्याकरिता झोपडपट्टी पुनर्वसन प्राधिकरण स्तरावर विशेष कक्ष स्थापन करावा. तक्रार करण्यासाठी ऑनलाईन सुविधा उपलब्ध करून देण्यात यावी. सदर तक्रारींचा प्राधान्याने विचार करून विहित कालावधीत निराकरण करण्यात यावे.

(६) वृध्द रहिवाशांच्या इमारतींच्या पुनर्विकासासंदर्भात तक्रारी दूर करण्याकरिता झोपडपट्टी पुनर्वसन प्राधिकरण स्तरावर कार्यकारी अभियंता दर्जाच्या अधिकाऱ्यास तक्रार निवारण अधिकारी म्हणून नियुक्त करण्यात यावे.

(७) वृध्द रहिवाशांच्या इमारतींच्या पुनर्विकासासंदर्भात तक्रारी दूर करण्याकरिता झोपडपट्टी पुनर्वसन प्राधिकरण स्तरावर तक्रार निवारण देखरेख प्रणाली (Grievance Redress and Monitoring System) तयार करण्यात यावी.

(८) झोपडपट्टी पुनर्वसन प्राधिकरणाने पुनर्विकास प्रकल्प राबविताना जेष्ठ नागरिकांच्या दृष्टीकोनातून आवश्यक त्या सोयीसुविधा उपलब्ध करुन देणेबाबत प्राधान्याने विचार करावा.

(९) झोपडपट्टी पुनर्वसन प्राधिकरणाच्या सर्व निवासी, वाणिज्य व इतर संकुलामध्ये जेष्ठ नागरिकांसाठी सोयीसुविधांची तरतुद करण्यासाठी मार्गदर्शक तत्वे आखून देण्यात यावीत.

(१०) झोपडपट्टी पुनर्वसन प्राधिकरणामार्फत राबविण्यात येणाऱ्या गृहनिर्माण प्रकल्पात दिव्यांग जेष्ठ नागरिकांना Right of Persons with Disabilities Act, २०१६ नुसार रॅम्प व इतर सुविधा उपलब्ध करुन देण्यात याव्यात.

(११) मुख्य कार्यकारी अधिकारी, झोपडपट्टी पुनर्वसन प्राधिकरण यांनी उपरोक्त परिपत्रकातील तरतूदी सर्व संबंधिताच्या निदर्शनास आणून द्याव्यात व त्यानुसार

आवश्यक कार्यवाही करण्याबाबत त्यांना सूचित करण्यात यावे. उपरोक्त तरतुदीचे काटेकोरपणे पालन होईल याची दक्षता घ्यावी.

सदर शासन परिपत्रक महाराष्ट्र शासनाच्या www.maharashtra.gov.in या संकेतस्थळावर उपलब्ध करण्यात आले असून त्याचा सांकेतांक २०२५१२१५१६०६०२३२०९ असा आहे. हे शासन परिपत्रक डिजीटल स्वाक्षरीने साक्षांकित करुन काढण्यात येत आहे.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांच्या आदेशानुसार व नावाने,

RAJENDRA RAMCHANDRA DESAI

Digitally signed by RAJENDRA RAMCHANDRA DESAI
DN: c=IN, o=GOVERNMENT OF MAHARASHTRA, ou=HOUSING DEPARTMENT, 2.5.4.20=18966FEF34745FDE012D7B8EDFC3EE325C8E9E77731581468DB6D76D9199EB80, postalCode=400032, st=Maharashtra, serialNumber=18C55369CD5DA46DE32E80E1ACC4ED6BB321AA0A1F8075F2285E6F78D56C2ECA, cn=RAJENDRA RAMCHANDRA DESAI
Date: 2025.12.15 16:08:30 +05'30'

(राजेंद्र देसाई)
कार्यासन अधिकारी, महाराष्ट्र शासन

प्रति,

(१) मा. राज्यपाल यांचे प्रधान सचिव
(२) मा. मुख्यमंत्री यांचे अपर मुख्य सचिव, मंत्रालय, मुंबई
(३) मा. उप मुख्यमंत्री (गृहनिर्माण) यांचे खाजगी सचिव, मंत्रालय, मुंबई
(४) सर्व महानगरपालिका आयुक्त
(५) मुख्य कार्यकारी अधिकारी, झोपडपट्टी पुनर्वसन प्राधिकरण, मुंबई / पुणे-चिंचवड क्षेत्र / ठाणे.
(६) अपर जिल्हाधिकारी (अति./निष्का.) मुंबई शहर / पश्चिम उपनगरे / पूर्व उपनगरे
(७) गृहनिर्माण विभागातील सर्व सह सचिव/उप सचिव/ अवर सचिव/ कक्ष अधिकारी
(८) निवडनस्ती (झोपसु-१)